

Herontdekking van twee koperen drukplaten voor etiketten in muntgewichtdozen

Bruno Janson

We schrijven het jaar 1922, één jaar nadat Georges Brunin met pensioen ging als conservator van het Cabinet Numismatique van de stad Gent. Brunin beschrijft in *Revue Belge de Numismatique et de Sigillo*, jaargang 1922, twee koperen drukplaten voor etiketten in muntgewichtdozen. Hij geeft een goede summier beschrijving en vermeldt ook dat François de Batist in 1766 werd aangesteld als ijker.

Ruim 100 jaar later ontdekt Ritzo Holtman tijdens een speurtocht op internet het bewuste artikel. De drukplaten bevonden zich in 1922 in de bibliotheek van de universiteit van Gent, maar in de online inventaris zijn ze niet vindbaar.

E-mailverkeer met de bibliothecaris blijkt verhelderend. Beide drukplaten bevinden zich nog steeds in de collectie, maar waren door hun omschrijving onvindbaar geworden:

- * Drukform in kader met afbeelding ijkmeesters en ijken
- * Drukform met afbeeldingen van zegels van bisschoppen

Er volgen twee foto's van ingelijste drukplaten.

De grote drukplaat is voor een groot formaat enkeldeks doos, en is ook daadwerkelijk gebruikt. De op het etiket afgebeelde muntgewichten verwijzen naar de belangrijkste munten die toen rouleerden, en die toereikend waren in het geldverkeer. Dr. H. Enno van Gelder schreef hierover in 'De Nederlandse munten':

"Na omstreeks 1725 trad er op de wereldmarkt een verschuiving op in het aanbod van goud en zilver, door de overvloedige productie van nieuwe goudvelden in Brazilië. [Dit had tot gevolg dat de goudprijs zakte.] Ook in ons land verstoorde de lager geworden goudprijs het evenwicht. Allereerst werd dit merkbaar in de aanmuntingen: de vervaardiging van guldens voor het binnenlands verkeer kwam vrijwel tot stilstand, terwijl de vraag naar dukaten belangrijk toenam. Voor het eerst na een eeuw kwamen de gouden munten ook weer uit spaarpotten en bergplaatsen te voorschijn. Ook uit het buitenland vloeiden zeer grote hoeveelheden oude Nederlandse dukaten naar de Republiek terug. Tegen het midden van de eeuw waren gouden munten weer een dagelijks betaalmiddel geworden, waarnaast zich slechts de inmiddels sterk versleten laat-17e-eeuwse zilverstukken konden handhaven. Vooral de toevloed van dukaten bleek ook praktische moeilijkheden op te leveren, omdat een groot deel van deze oude stukken aanzienlijk gesleten of gesnoeid was, en dus niet meer het voor dukaten vereiste gewicht bezat. De noodzaak om het gewicht van aangeboden goudstukken weer te controleren, leidde tot een nieuwe vraag naar goudgewichtdozen. Het meest gebruikt worden nu de gewichten voor Nederlandse dukaten, Engelse guinea's en Franse louis d'ors. De toevloed van versleten en gesnoeide dukaten was na enkele jaren zo groot dat in 1749 tot bijzondere maatregelen werd besloten. Voorgeschreven werd nieuw te vervaardigen dukaten van een kartelrand te voorzien om daarmee in de toekomst het snoeien te beletten, en de omloop van te lichte dukaten werd verboden. Inderdaad is men er op deze wijze in geslaagd binnen enkele jaren de te lichte, ongerande dukaten uit de omloop te verwijderen."

In 1749 werd een nieuw type Souverein aangemunt, voorzien van een ingesnoerd wapenschild. Niettemin werd de nieuwe Souverein, die het gehalte en de massa had van de oude Souverein, apart afgebeeld op de etiketten in muntgewichtdozen, met de tekst 'Nief Souverijn'. In een muntgewichtdoos met een etiket gedateerd 1730, zijn de muntgewichten voor de 2 en 1 Souverein omgewisseld voor die van het type 1749.

Deze muntgewichten moeten niet verward worden met de halve Souverein, enkel geslagen in 1612-1613.

De muntgewichten, afgebeeld op het grote etiket uit 1766, worden separaat beschreven. Twee muntgewichten worden aangeduid als Croix de Malta. Het afgebeelde kruis is het zogenaamde Maltezerkruis van de Orde van Malta. Koning Lodewijk was echter geen lid van de Orde van Malta maar lid van de Orde van de Heilige Geest, die in de basis een vergelijkbaar kruis hanteerde.

De kleine drukplaat heeft enkele opvallende kenmerken. Het is de enige afbeelding voor een etiket voor muntgewichtdozen waarop een kind wordt afgebeeld, dat munten naweegt. Een deel van de ruimte voor de tekst is niet opgevuld. Etiketten van een vergelijkbaar formaat zijn gedateerd 1726 en 1730; in 1766 zal geen vraag meer zijn geweest naar de kleinste muntgewichtdozen zodat vermoed wordt dat deze drukplaat nooit is gebruikt.

Wachtendonk, 16 maart 2024

Opsomming van munten waar de koperen drukplaat voor etiketten op naam van Franciscus Joannes de Batist(1766) naar verwijzen. Voor een enkeldeks muntgewichtdoos met 24 vakjes

qua Drupel	= 8 Escudo	1610-1824	27,04 gram	Fr.182
Pistol	= 2 Escudo	1566-1821	6,76 gram	Fr.190
½ Pistol	= 1 Escudo	1537-1824	3,38 gram	Fr.194
fr. dob. Pistol ¹	= Double Louis	1640-1704	13,503 gram	Dupl.1297
	= 4 Escudo	1566-1821	13,52 gram	Fr.188
de Noualles	= Louis d'or dit "de Noailles"	1716-1718	12,235 gram	Dupl.1630
½ de Noualles	= Demi-Louis d'or dit "de Noailles"	1716-1718	6,118 gram	Dupl.1631
+ de Malta ²	= Louis d'or à la croix du Saint-Esprit	1718-1720	9,790 gram	Dupl.1633
tevens:	Louis d'or aux deux L	1720-1723	9,790 gram	Dupl.1635
½ + de Malta ²	= Demi-louis dor à la croix du Saint-Esprit	1718-1720	4,895 gram	Dupl.1634
tevens:	Demi-Louis d'or aux deux L	1720-1723	4,895 gram	Dupl.1636
dob. Merliton	= Double louis d'or dit "mirliton"	1723-1724	13,053 gram	Dupl.1637
Merliton	= Louis d'or dit "mirliton"	1723-1725	6,525 gram	Dupl.1638
½ Merliton	= Demi-louis d'or dit "mirliton"	1723-1725	3,263 gram	Dupl.1639
dob. Verdugaden	= Double louis d'or au bandeau	1741-1770	16,316 gram	Dupl.1642
Verdugaden	= Louis d'or dit "aux lunettes"	1726-1741	8,158 gram	Dupl.1640
	= Louis d'or au bandeau	1741-1770	8,158 gram	Dupl.1643
½ Verdugaden	= Demi-Louis d'or "aux lunettes"	1726-1739	4,079 gram	Dupl.1641
	= Demi-louis d'or au bandeau	1741-1770	4,079 gram	Dupl.1644
dob. Ducat ³	= Dubbele dukaat (Nederland)	1612-1805	7,01 gram	} Fragmenten tekst. } Pol, A, 1990 blz. 28+29 } Gelder, E, de Nederlandse } munten, 2002, blz. 168 t/m 171 Fr.63
	= Dubbele Spaanse dukaat(Nederland)	1581-1601	7,01 gram	
Ducat ³	= Dukaat (Nederland)	1586-2023	3,51 gram	
	= Spaanse dukaat (Nederland)	1581-1594	3,51 gram	
	= 1 Forint	1582-1808	3,51 gram	Fr.63
Albertin	= Dubbele albertijn	1600-1611	5,15 gram	Delm.145
½ Albertin	= Albertijn	1600-1605	2,92 gram	Delm.146
Soverijn	= Dubbele souverein	1623-1729	11,08 gram	VH & JS,2019 n°190
½ Soverijn	= Souverein	1621-1710	5,54 gram	VH & JS,2019 n°198
nief Soverijn	= Dubbele souverein	1749-	11,08 gram	VH & JS,2019 n°236
½ Soverijn	= Souverein	1749-	5,54 gram	VH & JS,2019 n°237
Ginne	= Guinea	1670-1813	8,39 gram	Seaby.3342
½ Ginne	= ½ Guinea	1670-1813	4,19 gram	Seaby.3347

¹ Hypothese, mate van waarschijnlijkheid neemt toe door het ontbreken van een verwijzing naar een 4 escudo en mede door het bovenschrift; fr. **Dob.** Pistol

² + de Malta (maltezerkruis) is een minder juiste benaming met betrekking tot de Franse munt. Het kruis heeft weliswaar de omtrek van een maltezerkruis maar deze heeft geen relatie met Lodewijk XV. Het kruis op de munt is het kruis van de orde van de Heilige Geest. De Franse koning was grootmeester van de orde. In tegenstelling tot de orde van Malta konden alleen personen van adel toetreden.

³ Op het etiket twee illustraties met een staande heerser geflankeerd door de letters H en D. Door de verwarring die in 1654 ontstond werd er besloten dat dit type muntgewicht verboden werd en dienden ze te worden omgewisseld voor muntgewichten met de afbeelding van een staande figuur in harnas met zwaard en pijlenbundel. De Batist heeft hier geen gehoor aan gegeven. Op het etiket de oude beeldenaar en gezien de voorbeelden op www.muntgewicht.nl, muntgewicht nr. 17962 en 17980 lapt hij de regels aan zijn laars.

De bekende en gewogen muntgewichten van Franciscus Joannes de Batist zijn bijna allen een fractie te zwaar. Een muntgewicht voor 8 escudo is zelfs 5 aas te zwaar.

Opgesteld; B. Janson, 11-03-2024.